

Н. М. Оксанюк,
здобувач кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права

УДК 347.65/.68

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБСЯГУ СПАДКОВОЇ ЧАСТКИ

Однією з важливих гарантій стабільності відносин приватної власності є можливість власника визначати долю належного йому майна, в т.ч. шляхом передачі його в спадщину. Наразі в Україні механізм спадкування прав інтелектуальної власності є складним та таким, що потребує реформування.

Ключові слова: спадкування, інтелектуальна власність, майнові права інтелектуальної власності, немайнові права інтелектуальної власності.

Інститут спадкування прав інтелектуальної власності є малодослідженим. Окремі питання, що виникають у процесі спадкування прав інтелектуальної власності, мають спірний характер при їх правовому вирішенні, а деякі з них досі не визначені чинним законодавством. Книга шоста Цивільного кодексу України не регулює особливості спадкування прав інтелектуальної власності і поширює загальний порядок спадкування на права інтелектуальної власності, не враховуючи при цьому їх особливості, такі, наприклад, як нематеріальний характер, дію протягом певного періоду часу, їх цілісність та можливість здійснення спадкоємцями лише за взаємною згодою. Права інтелектуальної власності є особливим об'єктом спадкування, а тому регулювання цих відносин потребує ґрунтовного вивчення та законодавчого закріплення. Відсутність належної регламентації призводить і буде призводити до виникнення колізій у процесі спадкування цих об'єктів та неоднозначного правозастосування. Саме це і обумовило актуальність цієї теми.

Проблемним питанням при спадкуванні прав інтелектуальної власності залишається питання визначення обсягу спадкової частки при спадкуванні прав інтелектуальної власності, адже внаслідок створення об'єкта інтелектуальної власності виникають майнові та немайнові права й обов'язки щодо цього об'єкта, як наслідок виникає питання; які з цих прав та обов'язків можуть бути успадковані, які ж залишаються поза спадковою часткою і не можуть бути відчужуваними від їх творця. Крім того, права особи на об'єкт інтелектуальної власності можуть виникати після їх створення, інші ж — після державної реєстрації у спеціально уповноважених органах; тут також виникає цілком закономірне питання: чи можна віднести об'єкт інтелектуальної власності до спадкової частки, коли державна реєстрація права інтелектуальної власності не проводилася, а майнові права на такий об'єкт є чинними з моменту подання заявки у встановленому законом порядку для державної реєстрації?

Окремі засади спадкування, що так чи інакше пов'язані з переходом прав інтелектуальної власності після смерті особи, досліджували Ю. О. Заїка, С. Я. Фурса, Б. С. Антімонов, К. О. Граве, В. К. Дроніков, З. В. Ромовська. Проте слід сказати, що не було зосереджено окрему увагу саме на питанні спадкування прав інтелектуальної власності.

З метою з'ясування особливостей спадкування прав інтелектуальної власності потрібно зупинитися детальніше на такому аспекті, як визначення обсягу спадкової частки у сфері інтелектуальної власності, що може переходити по спадщині, та

вирішення проблемних питань, які можуть виникнути в процесі спадкування прав та обов'язків у сфері інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності — це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений ЦК України та іншими законами. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається законодавством України [1].

На перший погляд, ці права є невідчужуваними від його автора, проте права інтелектуальної власності можуть бути об'єктами спадкування. Відповідно до ст.ст. 1218 та 1219 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема особисті немайнові права. З цього випливає, що по спадщині не можуть передаватися права інтелектуальної власності, які належать до особистих немайнових прав. Тут виникає колізія цивільно-правових норм, так як відповідно до ст. 423 ЦК України особистими немайновими правами інтелектуальної власності є право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо); право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності. Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. Далі у випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам, також вони не залежать від майнових прав інтелектуальної власності [1]. Бачимо, що відповідно до норм, які регулюють засади спадкування (ст.ст. 1216–1301 ЦК України), особисті немайнові права не можуть бути об'єктами спадкування, а загальні положення про право інтелектуальної власності передбачають можливість переходу особистого немайнового права інтелектуальної власності від однієї особи до іншої (ст. 423 ЦК України), що робить можливим перехід особистого немайнового права інтелектуальної власності від спадкодавця до спадкоємця. Тому з метою уникнення цієї колізії вважаємо за доцільне розширити п. 1 ч. 1 ст. 1219 ЦК України, а саме: "... не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема особисті немайнові права, *крім особистих немайнових прав, що можуть належати іншим особам*".

Пункт 14 Постанови Пленуму Верховного Суду України "Про судову практику у справах про спадкування" від 30 травня 2008 р. № 7 встановлено, що до складу спадщини у сфері інтелектуальної власності входять лише особисті майнові права. Так, до складу спадщини входять майнові права інтелектуальної власності, чинні на момент відкриття спадщини (право на отримання винагороди за використання твору, право на відтворення, опублікування і розповсюдження авторських творів, право на оформлення винаходу, корисної моделі тощо) [2]. Відповідно до ст. 424 ЦК України майновими правами інтелектуальної власності є право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Визначаючи обсяг спадкових прав у сфері інтелектуальної власності, необхідно визначити, чи належать ці права до майнових у першу чергу, а якщо окремі з них є немайновими, то, виходячи з ч. 2 ст. 423 ЦК України, вважаємо, що деякі немайнові права інтелектуальної власності можуть бути об'єктами спадкування (наприклад, право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної

власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта інтелектуальної власності).

При прийнятті спадщини на права інтелектуальної власності потрібно враховувати фактор безстроковості дії таких прав та встановлення строків на дію деяких прав інтелектуальної власності. Частина 2, 3 ст. 425 ЦК України встановлюють, що майнові права інтелектуальної власності є чинними протягом строків, встановлених ЦК України, іншим законом чи договором. Майнові права інтелектуальної власності можуть бути припинені достроково у випадках, передбачених законом чи договором. Ст. 28 Закону України "Про авторське право та суміжні права" закріплює строк дії авторського права [3]. Відповідно до цього закону авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору. Авторське право діє протягом усього життя автора і сімдесят років після його смерті, крім випадків, передбачених цим законом. Щодо строку дії суміжних прав, то майнові права виконавців охороняються протягом п'ятдесяти років від дати першого запису виконання. Права виробників фонограм і відеограм охороняються протягом п'ятдесяти років від дати першого опублікування фонограми (відеограми) або їх першого звукозапису (відеозапису), якщо фонограма (відеограма) не була опублікована протягом зазначеного часу. Організації мовлення користуються наданими цим законом правами протягом п'ятдесяти років від дати першого публічного сповіщення передачі. Закінчення строків захисту суміжних прав настає першого січня року, наступного за роком, у якому закінчилися передбачені цією статтею строки захисту. До спадкоємців, виконавців і правонаступників виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення переходить право дозволяти чи забороняти використання виконань, фонограм, відеограм, публічні сповіщення, а також право на одержання винагороди у межах встановленого цією статтею строку [3].

Визначаючи обсяг спадкового майна у сфері прав інтелектуальної власності, потрібно враховувати, чи не був укладений договір, що передбачає відчуження таких прав, чи повністю вони належали спадкодавцеві на день його смерті, чи була відчужена частина таких прав. До договорів, що передбачають відчуження чи часткове відчуження прав інтелектуальної власності, можна віднести авторський договір про передачу виключного права на використання права, авторський договір про передання невиключного права на використання твору, ліцензійний договір, договір про створення та використання об'єкта права інтелектуальної власності, тощо [4, с. 342–348]. Особливої уваги заслуговує ліцензійний договір, за яким одна сторона (ліцензіар) на оплатній основі надає іншій стороні договору (ліцензіату) право на використання об'єктів промислової власності. Результатом укладення та реєстрації ліцензійного договору в Державному департаменті інтелектуальної власності, який функціонує при Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту України, є видача ліцензії. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності буває виключна, одинична, невиключна (ч. 3 ст. 1108 ЦК України). Обсяг спадкового майна також визначається залежно від виду ліцензії за ліцензійним договором на право інтелектуальної власності за життя спадкодавця. Виходячи з цього, доцільно розмежувати поняття ліцензій, за якими були передані права інтелектуальної власності. Відповідно до ст. 1108 ЦК України за виключною ліцензією ліцензіар передає право на використання об'єкта інтелектуальної власності ліцензіату в повному обсязі на визначеній території й на обумовлений строк. Ліцензіару залишається та частина права на об'єкт, яку не охоплює виключна ліцензія. При цьому ліцензіар не має права надавати ліцензії на використання об'єкта інтелектуальної власності іншій особі на цій самій території в обсязі наданих ліцензіату прав. За невиключною ліцензією ліцензіар надає ліцензіату право використовувати об'єкт ліцензії в установлених договорами рамках, але залишає за собою право використовувати його на тій самій території, надавати ліцензії на таких самих умовах необмеженому колу осіб (ліцензіат не має права видавати

субліцензії). Одиначна ліцензія видається лише одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у зазначеній сфері. Це дозвіл на використання запатентованого в повному обсязі на весь строк чинності патенту. По суті, це є продаж самого об'єкта, проте, з юридичної точки зору, між продажем патенту і наданням повної ліцензії існує принципова відмінність.

Відмінність виключної ліцензії від невиключної полягає перш за все у тому, що при виключній ліцензії ліцензіар сам не може використовувати предмет ліцензії в межах, визначених договором про виключну ліцензію, і надавати право на використання третім особам. Виключна ліцензія може бути обмежена часом, наприклад, договір укладається лише на два роки. Після закінчення цього строку ліцензіар може знову видати невиключну чи виключну ліцензію [5, с. 1000].

Відповідно до ст. 1296 ЦК України спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Свідоцтво про право на спадщину є підставою про направлення клопотання до Державної служби інтелектуальної власності України щодо зміни суб'єкта відповідних прав інтелектуальної власності та внесення відомостей у відповідний державний реєстр. Більш складною є ситуація, за якої фізична особа звернулася, наприклад, із заявою про реєстрацію певного позначення як торговельної марки до Державної служби інтелектуальної власності України та померла до моменту видачі свідоцтва на торговельну марку [6, с. 117]. З одного боку, особа ще не набула виключних прав, які можуть спадкуватися, з іншого — строк чинності виключних прав починає спливати з дати, наступної за дату подання заявки про реєстрацію торговельної марки (ст. 496 ЦК України). Закон України “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” не містить правового визначення дії для можливості спадкування в такій ситуації. Пункт 5 ст. 5 цього закону лише встановлює те, що правонаступники мають право на одержання свідоцтва про право на спадщину [7]. Розглядаючи положення ст. 496 ЦК України, можна припустити таке: якщо спадкодавець ще не одержав свідоцтво на об'єкт інтелектуальної власності, а заявка про реєстрацію об'єкта вже подана, то право набуття виключних прав на такий об'єкт інтелектуальної власності мають і спадкоємці померлого, тому що строк чинності виключних прав починає спливати з дати, наступної за дату подання заявки про реєстрацію об'єкта інтелектуальної власності (наприклад, строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку (ст. 496 ЦК України), на винахід, корисну модель, промисловий зразок (ст. 465 ЦК України)).

Виходячи з вищевикладеного, у ЦК України немає спеціальних норм, які регулювали б особливості спадкування прав інтелектуальної власності, крім загальної вказівки на те, що об'єктами спадкування не можуть бути особисті немайнові права. Але виходячи із загальних положень про право інтелектуальної власності, ми дійшли висновку, що деякі з особистих немайнових прав інтелектуальної власності можуть бути об'єктами спадкування. У результаті дослідження для уникнення колізії між ст.ст. 1219 та 423 ЦК України було запропоновано доповнити ст. 1219 ЦК України так: не входять до складу спадщини особисті немайнові права, крім тих, що можуть належати іншим особам.

Крім того, в процесі аналізу проблем, які можуть виникнути при визначенні обсягу спадкового майна, коли право інтелектуальної власності виникає в особи з моменту державної реєстрації, а не з моменту створення об'єкта інтелектуальної власності (коли право на такий об'єкт ще не зареєстроване в Державній службі інтелектуальної власності України, а заявка на реєстрацію такого права була подана), ми дійшли висновку, що спадкоємці можуть успадкувати виключне право на одержання свідоцтва про право власності на своє ім'я навіть тоді, коли право інтелектуальної власності не зареєстроване у відповідних органах державної влади.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435–IV [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про судову практику у справах про спадкування : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 7 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>.
3. Про авторське та суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792–XII [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
4. Цивільне право України [Текст] : [навч. посіб.] / Ю. В. Білоусов, С. В. Лозінська, С. Д. Русу та ін. / за ред. Р. О. Стефанчука. — К. : Прецедент, 2005. — 448 с.
5. Договірне право України. Особлива частина [Текст] : [навч. посіб.] / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін. / за ред. О. В. Дзери. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 1200 с.
6. Спадкове право. Практика застосування нотаріусами України [Текст] / за заг. ред. В. М. Марченка. — Х. : ФО–П Лисяк Л. С., 2012. — 736 с.
7. Про охорону прав на знаки для товарів та послуг : Закон України від 23.12.1993 р. № 3689–XII [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.

*Рекомендовано до друку кафедрою цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 7 від 10 січня 2013 року)*

Надійшла до редакції 21.01.2013

Оксаниук Н. Н. Некоторые вопросы определения объема наследственной части

Одной из важных гарантий стабильности отношений частной собственности есть возможность владельца определять судьбу принадлежащего ему имущества, в т. ч. путем передачи его в наследство. Теперь в Украине механизм наследования прав интеллектуальной собственности является сложным и таким, что нуждается в реформировании.

Ключевые слова: наследование, интеллектуальная собственность, имущественные права интеллектуальной собственности, неимущественные права интеллектуальной собственности.

Oksaniuk, N. M. Some Questions Determination of Volume of the Inherited Mass

One of the important stability guarantees of relations peculiar is the possibility of proprietor to determine the fate of his property including its transmission in inheritance. Now in Ukraine a mechanism of inheritance of intellectual ownership rights is difficult and needs the reformation.

Keywords: inheritance, intellectual property, intellectual property rights, moral rights of intellectual property.

